

2. Maailmojen rajalla

Ensimmäistä kertaa internet avattiin suurelle yleisölle vuonna 1991. Siitä lähtien olemme rakentaneet rinnakkaista ulottuvuutta todellisuuden viereen – digitaalista maailmaa, joka ei enää pysy sen sisäpuolella. Jokainen kuva sosiaalisessa mediassa ja jokainen kommentti keskustelupalstalla on jälki toisessa maailmassa, jossa olemme yhtä aikaa läsnä ja poissa. Maailma, josta olemme samaan aikaan sekä riippuvaisia että pyrimme kaikin keinoin irtautumaan. Nykyisessä digitalisoituneessa yhteiskunnassa todellisuuksien rajat ovat alkaneet hämärtyä. Uutisissa puhutaankin jatkuvasti digitaalisen maailman haitoista, mutta onko digitaalinen maailma todella pahoinvointimme syy, vai olemmeko vain eksyksissä maailmojen rajalla?

Syötteeseemme ilmestyvät säkenöivät Instagram-julkaisut saavat meidät vertailemaan itseämme muihin – ja kerta toisensa jälkeen häviämään kilpailun, jota kukaan ei todellisuudessa voita. Kun kuva toisesta perustuu pelkkään digitaaliseen jälkeen, jää koko totuus helposti varjoon. Taolainen sananlasku kertoo sammakosta kaivon pohjalla: se näkee taivaasta vain pienen osan ja luulee tämän olevan koko maailma. Samoin me katsomme toisiamme ruudun läpi ja kuvittelemme näkevämme kokonaisen ihmisen. Todellisuudessa näemme vain huolellisesti rajatun näyteikkunan, josta säröt on poistettu ja pinta kiillotettu täydelliseksi.

Digitaalinen maailma ei ole kuitenkaan vain kulissia tai turhaa teatterileikkiä. Kun ulkonäkö, ääni ja muita fyysisiä ominaisuuksia voidaan häivyttää rajapinnan taakse, todellisuuden realiteetit menettävät merkitystään ja samalla uusia mahdollisuuksia voi avautua. Fyysisesti

estynyt ihminen voi pelimaailmassa liikkua vapaasti ja olla sankari ilman rajoitteita, jotka todellisessa maailmassa sitovat. Sama raja, joka vapauttaa, voi kuitenkin myös sumentaa. Jos todellisuudet sekoittuvat liikaa, voi menettää kosketuksen siihen, mikä on aitoa – ja samalla siihen, millainen itse haluaa olla.

Suomalainen sanonta maassa maan tavalla on erinomainen ohje vieraaseen ympäristöön, mutta mitä tapahtuu, kun rajan takana selkeitä sääntöjä ei ole? Digitaalinen maailma antaa paljon vapauksia, kuten mahdollisuuden anonyymiyteen, mutta vapauden mukana tulee kuitenkin aina vastuu. Kristiina Sarastin artikkelissa "Miten verkkoväkivaltaa voidaan rajoittaa, Severi Hämäri?" (Suomen kuvalehti, 11.12.2024) verkkoväkivaltaan perehtynyt tietokirjailija ja tutkija Severi Hämäri korostaa, ettei verkkoväkivalta ole vain "pahaa mieltä", vaan todellisia seurauksia: unettomia öitä, masennusta ja vetäytymistä. Ruudun takaa kynnyksellä käyttäjänsä aseina on matalampi. Virtuaalisia, vailla ihmisyyttä olevia hahmoja kohtaan on helppo kohdistaa vahvoja, negatiivisia tunteita, joita ei kasvokkain niin helposti syntyisi. Kun empatia katoaa pikseleihin, voikin helposti unohtaa, että virtuaalisen profiilin takana on toinen ihminen.

"Mitä nettiin laittaa, se siellä pysyy" on lause, jota me 2000-luvun kasvatit olemme kuulleet lapsesta asti. Jokainen kuitenkin pystyy samaistumaan siihen, ettei ryhmäkeskusteluun lähetetty ilkeä viesti jää verkon sisälle. Ehkä sanontaa pitäisikin päivittää: mitä nettiin laittaakin, jää siitä pysyvä jälki. Fyysinen ja digitaalinen eivät ole erillisiä maailmoja, vaan toistensa jatkeita – ruudun takainen toiminta muokkaa sitä, miten näemme ja kohtelemme toisiamme kasvokkain. Jossain kohtaa pikseleistä tulee totuutta, ja digitaalisen maailman tapahtumat marssivat rajan yli jättäen jälkensä myös elämään verkon ulkopuolella.

Digitaalinen vallankumous muuttaa yhteiskuntaa tavalla, jota ei ole ennen nähty. Kun teollisessa vallankumouksessa polttoaine oli hiili, digitaalisessa vallankumouksessa se on data. Ne tahot, jotka hallitsevat datavirtoja, hallitsevat myös todellisuutta – ja voivat ohjata yhteiskuntaa haluamaansa suuntaan. Turun yliopiston blogikirjoituksessa "Tieteen rajat – mitä saamme tutkia?" (8.4.2022) Elisa Aaltola pohtii tutkijan vastuuta ja kertoo, että jo aiheen valinta on arvopäätös. Tutkimus ei siis ole koskaan täysin neutraalia, vaan siihen kietoutuu väistämättä arvoja ja valtaa. Sama pätee internetiin, joka on vakiinnuttanut roolinsa tiedon lähteenä. Kun digitaalinen maailma määrittää sen, millaista tietoa meille tarjotaan, vaikuttaa se samalla siihen, ketä me kuuntelemme, kuka saa päättää ja mihin me uskomme.

Digitaalinen maailma ei siis ole neutraali väline, vaan voi muokata ajatteluamme ja todellisuuttamme. Helsingin yliopiston uutisessa "Mitä tekoälyn etiikka tarkoittaa? Kolme syytä opetella perusasiat" (1.4.2021) Anna-Mari Rusanen huomauttaa, että kysymys ei ole vain siitä, mitä tutkitaan, vaan myös siitä, mitä rakennetaan ja millaisin eettisin periaattein. Rusasen mukaan eettisten periaatteiden tulisi ohjata digitaalisen maailman kehitystä alusta alkaen – muuten vaarana on, että päätösvalta siirtyy täysin itse teknologialle tai sitä hallitseville tahoille. Jos suurten yritysten algoritmit päättävät, kenelle annetaan mahdollisuus ja kenen ääni jää taustalle, kysymys ei ole enää vain teknologiasta, vaan vallankäytöstä. Kun tutkija kysyy, mitä saa tutkia, ja insinööri, mitä saa rakentaa, kysymys on lopulta sama: missä kulkee vastuun raja ja kuka todella vastaa digitaalisen maailman aiheuttamista todellisista seuraamuksista? Kenen tehtävä on suojella tätä äärettömän pitkää rajaviivaa?

Alle 40 vuodessa internet on muuntunut työkalusta rinnakkaiseksi maailmaksi. Kehitys jatkuu edelleen kovaa vauhtia ja tekoälyn tuomat uudet mahdollisuudet sumentavat entisestään

rajaa todellisen ja virtuaalisen välillä. Ajatus siitä, ettei digitaalisella maailmalla olisi vaikutusta omaamme, on nykypäivänä täysin mahdoton. Digitaalisella maailmalla tulee jatkossa olemaan yhä suurempi merkitys jokapäiväisessä elämässämme. Ehkä tässä kohtaa kysymys ei olekaan se, missä menee raja todellisen ja virtuaalisen välillä, vaan se, miten me elämme ja navigoimme tällä alati muuttuvalla rajalla. Lopulta vastuu onkin meillä, jotka pystymme katsomaan rajaa molemmilta puolilta. Emme ehkä voi päättää, mikä on todellista ja mikä ei, mutta sen voimme päättää, mikä on tärkeää itsellemme. Niin kauan kuin muistamme, että data ei hengitä – emme ole täysin eksyneet.

Itse valitsemani aineisto:

Pekkarinen, Aino: Mitä tekoälyn etiikka tarkoittaa? Kolme syytä opetella perusasiat

Helsingin yliopisto (Uutiset ja tiedotteet) 1.4.2021

<https://www.helsinki.fi/fi/uutiset/tekoaly/mita-tekoalyn-etiikka-tarkoittaa-kolme-syyta-opetella-perusasiat>

Viitattu 12.11.2025